

giskt inlagda presentationer och sammanfattningar av de olika kapitlen och delavsnitten.

Vad jag skulle ha velat se mer av är framför allt diskussioner och analyser kring de olika "vill". I vilken utsträckning står ovilja för rå maktlystnad, välvillig paternalism, allmän resursbrist eller bristande tilltro till politikernas avsikter? Svaret på den frågan är av stor betydelse för hur man skall se på de politiska implikationerna av studien.

Att implementera valfrihetsreformer genom läkarkåren kan förefalla ungefär lika vådligt som att leta efter en gasläcka med cigarrretändare. Åtminstone ställer det den grundläggande spänning som finns vid implementering genom professioner på sin spets. Läkarnas professionella ansvar är betydligt äldre och mer etablerat än välfärdsstaten – och deras legitimitet sannolikt högre. Så här om någonsin kan vi tala om ett kritiskt fall av implementering via professioner. Med den svaga tolkning av reformens intentioner som jag föreslagit behöver vi inte se resultaten som ett entydigt implementeringsmisslyckande. Men genom att UWS håller på sin starka tolkning finner hon ingen anledning att resonera i sådana banor.

Kan man dra några generella slutsatser om olika yrkeskårens roll i implementeringen av politik? Eller är varje profession unik? Om vi ställer Ulrika Winblad-Spångbergs och Bo Rothsteins avhandlingar bredvid varandra ser vi två professioner som inte uppfyller den roll i implementeringen som de tilldelats (med reservation alltså för min svaga tolkning av valfrihetsreformen). I båda fallen ligger problemet i att reformbärnarnas förväntningar strider mot kårens egen, vetenskapligt grundade, syn på sin yrkesroll. Om staten skall kunna utnyttja en stark profession för politiska syften bör den åtminstone göra det på ett sätt som inte står i strid mot kårens yrkesetik. Valfrihetsreformer i vården och jämlikhetsreformer i skolan innebär däremot att staten stryker professionen mothårs. Och då finns det tydliga gränser för vad som kan uppnås.

Bo Bengtsson

ALEX CALLINICOS: *Jämlikhet*. Daidalos, 2002. ISBN: 91-7173-159-8.

Vid sidan av frihet och rättvisa är jämlikhet det ämne som debatterats flitigast inom modern politisk filosofi vilket är föga förvånande med tanke på att ojämlikheten i världen ökat dramatiskt på sistone. Inkomstskillnaden mellan den rikaste och den fattigaste femtedelen av världens befolkning har vuxit från 30 mot 1 1960 till 74 mot 1 1997 (s. 7). Ökad ojämlikhet är dock inte enbart ett nord/syd problem. Även väst har drabbats. I Storbritannien har andelen fattiga under de senaste tjugo åren ökat från fyra till fjorton miljoner, vilket motsvarar en dryg fjärdedel av landets befolkning. Samtidigt har landets medelinkomst stigit! Under samma tid har Ginikoefficienten, som mäter graden av jämlikhet i ett samhälle, stigit dramatiskt (s. 10).

Den brittiske statsvetaren Alex Callinicos spårar jämlikhetstankens födelse till sjuttonhundratalets borgerliga revolutioner. Vid denna tidpunkt var kravet på jämlikhet blott ett krav på att den politiska sfären skulle vara öppen för alla "medborgare" och inte längre vara reserverad för en aristokratisk elit. Det är först i och med socialismens framväxt som jämlikhetstanken kopplas till tillgången på materiella resurser och viljan att förbättra villkoren för de sämst ställda. På denna punkt misstar han sig emellertid. Jämlikhetstanken är inte en relativt modern företeelse. Tankar om jämlikhet i ordets moderna betydelse, som rör utjämningen av ekonomiska och sociala villkor, finner vi redan i antikens Grekland. Även i de urkristna församlingarna med sin närmast kommunistiska livsstil fanns ett starkt utvecklat jämlikhetspatos.

När det gäller den moderna debatten kring jämlikhet ligger fokus på det brittiska Labourpartiet. De brittiska socialdemokraternas syn på hur ojämlikheten skall åtgärdas har varierat. Mest påtaglig är den förändrade inställningen till offentligt ägande. Från att ha haft en framträdande plats på dagordningen under trettioalet så ledde efterkrigstidens högkonjunktur till att statligt ägande spelat ut sin roll. En nationellt organiserad kapitalism tillsammans med en ekonomisk politik som garanterar full sysselsättning ansågs vara fullt tillräckligt för att skapa ett jäm-

likt samhälle. Under de senaste trettio åren har synen på jämlikhet förändrats drastiskt i en nyliberal riktning. Blairs Nya Labour tror att ojämlikheten i samhället minskar om blott de arbetslösa motiveras att arbeta. Detta uppnås genom att skära ned de arbetslösas välfärdsförmåner, samtidigt som företagen ges incitament, i form av skattelättnader, till nyanställningar.

Jämlikhet och filosofin

Den filosofiska diskussionen kring jämlikhet på nittonhundratalet har enligt Callinicos kretsats kring två skolbildningar. De som förespråkar *jämlik välfärd* anser att jämlikhet är uppnått när människors välfärdspreferenser är uppfyllda medan *egalitärister* betonar en utjämning av tillgången på materiella resurser. Välfärdisternas position är problematisk då de kan bli tvungna att tillfredsställa kostsamma preferenser och preferenser som kan vara djupt kränkande för andra om detta är vad mottagarna av välfärd eftersträvar, vilket är bisarrt. Slutligen talar förekomsten av adaptiva preferenser, dvs det faktum att människor har en benägenhet att anpassa sina preferenser efter levnadsförhållandena, emot välfärdismen. Enligt Callinicos måste en anhängare av jämlik välfärd hävda att ett samhälle är jämlikt även om det finns stora skillnader i resursfördelning så länge människor med eländiga levnadsförhållanden accepterar sin lott i livet. Detta är emellertid absurt vilket gör att denna jämlikhetssyn måste förkastas.

Även tanken att jämlikhet är liktydigt med jämlikhet i resurser kritiserar. Egalitärister beskylls för att acceptera betydande ojämlikheter ifall dessa gynnar de sämst ställda (Rawls) eller om de grundas i de val som människor gjort, som hon är ansvarig för (Dworkin). Enligt Callinicos är problemet med Dworkin att han inte tar hänsyn till adaptiva preferenser. Som en följd av detta beskylls Dworkins teori om *jämlika resurser* för att spela den jämlikhetsfientliga högen i händerna genom att personer vars levnadsförhållanden gjort dem odriftiga och oambitiösa missgynnas av nämnda teori. Eller som John Roemer uttrycker det: "*Preferenser anpassas ofta efter vad personen felaktigt bedömer som nödvändigt, och samhället gör honom ing-*

en tjänst genom att acceptera konsekvenserna av att de fullföljs" (s. 61f).

Dagens filosofer kritiserar även för att lägga för stor vikt vid tillgången på materiella resurser. Enligt Callinicos handlar jämlikhet om mer än pengar. Den måste kopplas till människors livsmöjligheter. Amartya Sens teori om "*jämlika förmågor*" har tagit fasta på detta. Denna teori, som utgör ett mellanläge mellan välfärdister och egalitärister, hävdar att det är friheten att uppnå jämlikhet snarare än medlen för uppnåendet av jämlikhet eller det faktiska uppnåendet av välfärd som är viktigt. Målet med jämlikhetssträvandet är, enligt Sen, att åstadkomma jämlikhet i våra olika förmågor att fungera och den därtill hörande möjligheten att leva det liv vi värdesätter. Fördelen med denna teori är, enligt Callinicos, att den visar att det Nya Labour missar sig när de hävdar att jämlikhet och frihet står i motsatsförhållande. Enligt Sen förutsätter frihet och jämlikhet varandra genom att friheten tillhör jämlikhetens möjliga tillämpningsfält medan jämlikheten tillhör frihetens möjliga fördelningsmönster (s. 65).

Moderna filosofer beskylls vidare för att ha ignorerat de ojämlika maktförhållandena i det kapitalistiska systemet. Exempelvis tar Rawls' tes att ojämlikhet i resurser kan accepteras om detta leder till att villkoren för de sämst ställda förbättras inte hänsyn till storföretagens utpressningspotential: Företagen kan utnyttja differensprincipen och hota att flytta produktionen utomlands om de inte får gehör för sina ekonomiska krav. Callinicos liknar de som hävdar att de kommer att producera mindre om de inte får behålla sina ekonomiska belöningar vid kidnappare som hotar att skada det bortrövade barnet om föräldrarna inte betalar lösensumman!

Här slår Callinicos huvudet på spiken. Vi svenskar behöver bara erinra oss folkomröstningen om medlemskap i EU 1994 för att inse företagets utpressningsförmåga. Vid denna tidpunkt sökte ledarna för svenska storföretag få gehör för kravet på ett svenskt EU-medlemskap genom att, likt tjuriga tonåringar, hota att "flytta hemifrån" och lägga produktionen utomlands, med ökad arbetslöshet som följd, om svenskar inte röstade "Ja".

Vidare hävdar Callinicos att maktförhållandena på arbetsmarknaden är ofria och orättvisa då arbetskraften utnyttjas till att ta lågavlönade jobb. Det ojämlika ägandet av produktionsmedel tvingar arbetarna att erbjuda sin arbetskraft på kapitalisternas villkor vilket han anser vara liktydigt med exploatering av arbetskraften. Slutligen tror han att den ökande ojämlikheten i världen, som är en följd av den växande polariseringen mellan fattiga och rika, kan kopplas till exploateringen. Detta påstående underbyggs med statistik som visar att mervärdeskvoten i USA ökat från 170 % 1949 till 214 % 1989 (s. 74).

På detta kan man fråga sig vad det faktum att vissa människor frivilligt bjuder ut sin arbetskraft har att göra med exploatering. Callinicos benägenhet att se lönearbete som exploaterande på grund av att kapitalisterna äger produktionsmedlen är att hårdra det hela. Alla människor är inte intresserade av det merarbete som drivande av företag innebär, och låter sig således "utnyttjas". Därtill går det på goda grunder ifrågasätta ifall den ökade ojämlikheten i världen beror på en ökad exploatering av arbetskraften. För det första är Marx' tes om mervärdet ytterst kontroversiell. Dessutom är det troligt att den utbredda fattigdomen och ojämlikheten i världen orsakats av korrupta politiker som spenderat pengar på ett omoraliskt sätt.

Jämlikheten i framtiden

Som avslutning undersöks vilka möjligheter kapitalismen har att minska den sociala ojämlikheten i världen. Slutsatsen blir nedslående på grund av det kapitalistiska systemets inneboende brister i form av de återkommande ekonomiska kriser som drabbar systemet. Dessutom har den avreglering av ekonomin som ägt rum efter Bretton Woods-systemets kollaps på sjuttioalet lett till en ökad social och ekonomisk ojämlikhet. Samtidigt har medeltillväxten i USA minskats till en nivå i linje med den som rådde under slutet av artonhundratalet (s. 109).

Lika tveksam är han till marknadssocialismen som kombinerar kollektivt ägande av produktionsmedlen med marknadsmekanismer som en metod att allokera resurser mellan sektorer och

företag. Han vill ge socialismen en chans. Han säger dock inte mycket om hur detta system skall vara uppbyggt. Det måste emellertid handla om ett decentraliserat planeringssystem där information och beslut strömmar horisontellt mellan olika grupper av producenter och konsumenter och inte vertikalt mellan centrum och produktionsenheter som i Östeuropa.

Callinicos har förvisso rätt i att kapitalismen är ett bristfälligt ekonomiskt system som i mångt och mycket spår på ojämlikheten snarare än utjämnar den. De faror som den ökande globaliseringen innebär för levnadsstandarden för den fattigare delen av världens befolkning är uppenbara. Det är emellertid en helt annan sak att säga att ett socialistiskt ekonomiskt system är det enda rätta om vi vill ha ett jämlikare samhälle. Marknadsekonomin är nämligen inte liktydigt med den aggressiva bolagskapitalism som råder i USA. Det går att kombinera marknadsekonomin mekanismer med socialism utan att en ökad ojämlikhet blir följden vilket funktionsocialismen är ett bevis på.

Som helhet har Callinicos skapat ett gediget verk som ger en systematisk bild av jämlikheten och dess möjligheter i en kapitalistisk värld. Genom att ta hänsyn till både filosofiska och sociologiska faktorer korrigeras de olika ansatsernas brister, de egalitära filosofernas ignorans av de maktförhållandenas betydelse och marxisternas överbetoning av produktionsförhållandenas betydelse. Därtill är hans avlivande av påståendet att vi måste välja mellan frihet och jämlikhet, ett påstående som av många politiker och ekonomer ses som en dogm, värt beröm.

Det finns även brister hos verket. En faktor som borde uppmärksammas mer är kopplingen mellan socioekonomisk och kulturell rättvisa. Vidare saknas ett genusperspektiv. Den könsordning som existerar i väst med dess systematiska förtryck av kvinnor lämnas helt åt sidan vilket är underligt i en bok som vill ge en utförlig bild av jämlikhetsproblemet. Som helhet är dock Callinicos verk en ovärderlig källa för alla som är intresserade av att få en djupare kännedom om jämlikhetsfenomenet.

Som avslutning håller jag med om att jämlikhetsfrågan är den viktigaste sociala frågan i modern tid. Då frihet och jämlikhet inte utgör mot-

poler så finns det ingen anledning att sluta kämpa för en jämlikare värld. Det kommer dock inte att bli lätt att uppnå en jämlikare värld då det finns motståndare till jämlikhet både inom den politiska och den ekonomiska sfären. Callinicos har helt rätt när han säger: "Att kräva jämlikhet är att föreslå revolution" (s. 130).

Nichlas Johansson

KARIN LINDGREN: *Vad styr ledaren? Om beslutsfattare och policyförändring i säkerhetspolitiska kriser.* Uppsala universitet, Institutionen för freds- och konfliktforskning 2003.

Karin Lindgren gifter i sin doktorsavhandling ihop två populära forskningsområden. Det ena är utrikespolitiska kriser, det andra är politisk förändring. Studiet av utrikespolitik har sedan länge präglats av en livaktig diskussion kring det mest fruktbara sättet att konstruera förklaringar. Precis som inom andra delar av samhällsvetenskapen handlar det om vilken vikt som skall tillmätas strukturella omständigheter i förhållande till de överväganden som görs av enskilda beslutsfattare och andra typer av aktörer. Spelar det någon roll om den svenske regeringschefen heter Carl Bildt eller Göran Persson? Eller kommer Sveriges relationer till omvärlden att utvecklas på ungefär samma sätt, oberoende av personliga och ideologiska skillnader hos ledande beslutsfattare?

Många svarar obetingat ja på den typen av frågor. Om vi skall kunna förklara varför stater gör som de gör inom utrikespolitiken, hävdar man, så räcker det inte med att studera sådant som internationella maktförhållanden eller världskapitalismens utveckling över tiden. Den typen av omständigheter kan bara utgöra ett slags yttre parametrar för politiskt handlande. Inom ramen för sådana strukturer kan enskilda beslutsfattare ändå välja att agera på väldigt olika sätt. Som forskare gäller det således att studera de beslutsprocesser varigenom staten lägger fast sin hållning mot omvärlden. Endast genom att "öppna upp den svarta lådan", för att använda en i sam-

manhanget sliten metafor, anses det möjligt att studera hur aktörer och strukturella omständigheter ömsesidigt påverkar varandra i utformningen av en stats utrikespolitiska hållning.

Det är också i det ljuset som man skall se den traditionella förkärleken för att studera kriser. Vid kriser inträder ett hot mot någon form av värden, det råder stor osäkerhet om vart utvecklingen är på väg, och beslutsfattarna befinner sig i brist på tid. En sådan tillsynpunkt anses instrumentell ur forskningssynpunkt såtillvida att variationerna i mänskligt agerande då tänkes vara större än vad de skulle vara under mer normala omständigheter. En klassisk inspirationskälla för forskningen kring utrikespolitiska kriser är Graham Allison's (1971) inflytelserika bok *Essence of Decision*.

Även det andra forskningsområdet, studiet av politisk förändring, bygger på en närmast evig problemställning. Samhällsvetare anser sig ju vanligtvis vara ganska bra på att förklara varför saker och ting är som de är. Det finns i stort sett alltid en stor uppsättning omständigheter som skulle kunna anföras som tänkbara orsaker till en given situation. Den teoribildning som syftar till att förklara stabilitet och social tröghet av olika slag är följaktligen mycket omfattande. Problemet är bara det att verkligheten ingalunda är konstant över tiden. Saker och ting förändras, och då stöter forskarna genast på problem. Den teoribildning som syftar till att förklara dynamik i sociala förhållanden är således klart mindre omfattande. Samtidigt finns det naturligtvis en imponerande intellektuell tradition även kring detta. Förändring är ett viktigt tema för Karl Marx, Emile Durkheim, Max Weber, Herbert Spencer och andra berömda och beryktade 1800-talstänkare.

Även inom forskningen kring politisk förändring finns en stark betoning av kriser. Här finns således ett gemensamt tema. Under normala omständigheter, tänker man sig, kringgärdas politiken av en betydande stabilitet och tröghet. Särintressen och administrativa rutiner låser fast den rådande ordningen. Att på avsiktlig väg driva igenom någon stor förändring av den politiska inriktningen är således mycket svårt.

I samband med krissituationer öppnar sig emellertid en sådan möjlighet. Hot och stress